

Donáth Péter

Rapid minisztériumi utasítás néhány órát „sztrájkoló” tanító- képzős diáklányok megtizede- lésére, tanárok eltávolítására II.

Zalaegerszeg, 1948. november 5-december 11.

Politikai koncepcióba illesztés, újabb vizsgálatok,
drasztikus fegyelmi döntések

1948. november 5-én reggel a *Népszava* aznapi számából nyilvánvalóvá vált, hogy a „diáksztrájk” ügyét országos politikai üggyé transzformálják. A szerző megjelölése nélkül megjelent cikk minden elemében hamis címe – *„Fasiszta diáküntetésre uszította Sarlós paptanár a zalaegerszegi nővérek államosított tanítónőképzőjének növendékeit”* – és téves információktól hemzsegő tartalma egyértelművé tette ezt. „A megindult vizsgálat kiderítette, hogy a kegyelemből az intézetben lakó *Sarlós tisztelendő úr rendszeres antidemokratikus propagandát folytatott a fiatal növendékek közt. A faliújság összefirkálását megszervezte, tízes csoportokban hívta maga elé a hallgatókat és buzdította a sztrájkra.* – Ha együtt, összetartva lépnek fel, – biztatta őket –, nem lehet semmi baj. Kitartó antidemokratikus agitációjának köszönhető, hogy a félrevezetett zalaegerszegi tanítónőképzős lányok erre a tetre vetemedtek. [?] ... Megállapította ... a vizsgálat, hogy sztrájk szervezésében résztvevő növendékeknek nem is kellett sok buzdítás sz antidemokratikus kihíváshoz. Az egyik főkolompos, Kováts Anna növendék Kováts Ferenc Barankovics-párti képviselő lánya. Beledi Mária B-listás vasúti tisztviselőt tisztelhet

édesapjában. Duray Veronika és Cecília a MOSZK panamista internált igazgatóhelyettesének a gyermekei. Sipos Klára apja sokszoros malomtulajdonos. Ezek a növendékek nyilván már a szülői házban olyan nevelést kaptak, amely előkészítette őket arra, hogy Mindszenty ügynökének felszólítására demokráciánk és népi közoktatásügyünk ellen szervezzenek provokációt. [?] A vizsgálat után Sarlós főtitelendő urat eltávolították az intézetből és Turcsányi Sipos Mária tanárnőt, aki szintén tudott a növendékek szervezkedéséről, [?] felfüggesztették. ...

A fenti példátlan botrány ismét megmutatta, hogy Mindszentyék nem akarják belátni: ez az ország és ez a nép ma már nem az, amelyet a Horthy-féle reakciós időszakban dróton rángattak. ... [A]z MDP és a koalíciós pártok segítségével, kérelhetetlenül végrehajtják programjukat, a reakciós elemek háttérbeszorítását még akkor is, ha az egyház palástja mögé bújnak. ... A magyar népi demokrácia is megtalálja a védekezés módját és még fokozza éberségét a többi között az iskolákban is.¹

Másnap, november 6-án reggel a

Szabad Nép közölt cikket „Kiküldött tudósítónk jelentése Zalaegerszegről: Diáksztrájkot szervezett a klerikális reakció Mindszenty »legkedvesebb iskolájában«” – címmel, immár 150 diáklány részvételét állítva. Varga Domokos láthatóan beszélt az iskola igazgatójával, s a történetekről az ő verzióját variálta az akkori propaganda valótlan elemeivel, politikai intencióival: „75 apáca elveti a magot. Sok gondos vetés ért be ezzel a sztrájkkal. Pehm Józsefből Mindszenty lett, azután primás. De szelleme a zárdában továbbra is hatott. 1946-ban oda is szállt a kedves nővérekhez, mikor Egerszeget meglátogatta. Gondja volt rá, hogy az ifjúság meghallgassa »szent« beszédeit.

Idén nyár óta állami iskola. De egybe van épülve az intézet és a zárdá. És a zárdában 75 apáca lakik. Nagyobb »gondjuk« van az ifjúságra, mint valaha. Instruálják, zongorázní, kötni tanítják őket, vagy csak úgy barátságból beszélgetnek velük. De közben folyton hullatják lelkükbe a magvakat. Élesztik bennük az elégedetlenséget a demokratikus iskola ellen és kíváncsítják velük vissza a régít. Mikor még a máterek voltak a

---

1 Fasiszta diáktüntetésre uszította Sarlós paptanár a zalaegerszegi nővérek államosított tanítónőképzőjének növendékeit. Népszava, 76. évf. 255. sz. 1948. november 5. 5. (Kérdőjelek, kiemelés tőlem – D. P.)

minden. [?] S magát Mindszentyt láthatták vendégül jóformán minden második héten. »Ó, ha ti azt tudnátok, hogy az milyen drága ember!«

Barankovics-párti képviselő lánya a főkolompos. ... Az egyik legfőbb: Kováts Anna. A tanulókörök elleni íveknek ő diktálta a szövegét. Mert szerinte a tanulókörök célja nem a tanulás, hanem a vallásellenes propaganda. ... Ki taníthatta ki ezt a Kováts Annát a tanulókörök felől? Ezt rajta kívül talán csak az apja tudná megmondani. Kováts Ferenc, Barankovics-párti képviselő, aki a zalaegerszegi katolikus legényegyletnek Pehm József papsága idején volt az elnöke. Ma is a primás személyi híve. ...

Malmosok, feketézők, internáltak gyerekei. ... Beledi apja B-listás vasúti tisztviselő. Sipos Klárának két malmuk volt, feketézés miatt vették el tőlük. A két Duray-lány apja súlyos gazdasági bűncselekményekért ül internálótáborban. Ezekbe helyezték bizalmukat az állami iskola ellen lázító nővérek. S az elszédített lányok ezek után mentek. [?]

A tanári kar csütörtökön délután ítélt. Tíz lányt az ország összes

középiskoláiból örökre kizártak. [?] Turcsányi Sipos tanárnőt állásából felfüggesztették. A tanítás hétfőn [valójában: kedden] már újra megindult. Az élet megy tovább. De ezzel minden el van intézve? Tíz lány és egy tanárnő a bűnös és más senki? A felbujtók, kitanítók, a suttogók, a szédítők futnak és működnek tovább?

Sarlós paptanár végre kiköltözött a leánygimnáziumi szállásról, ahova csoportosan jártak be hozzá a diákok.² De úgy ment el, mintha a felázadt lányokat bizalmas beszélgetésekben nem ő is tanítgatta volna. [?] ...

Nem lehet elszigetelten, nézni a zalaegerszegi diáksztrájk ügyét. A Mindszenty-vezette klerikális reakció országszerte elkeseredett kísérletekkel akarja megtartani magának a még szavára hajló fiatalokat. Ebből erednek a titkos szervezkedések, az állami iskolákat gyalázó beszélgetések, a tanulás elleni törekvések és ha elérkezettnek látják az időt – ebből lesznek a lázadások. Ezért nem állhat meg Zalaegerszegen a megtorlás egy tanárnő elküldésével, és tíz diáklány kicsapásával. ... *Lehetetlenné*

---

2 „Sarlós Mihályhoz senki sem járt, nem járhatott be. Ő olyan egyéniség volt, akivel csak a folyosón, az udvaron vagy a tanteremben lehetett beszélni, a lakásán nem fogadott diáklányokat” -emlékeztek az egykori tanítványok. (Major szerk., 188.)

kell tenni végre Zalaegerszezen, de minden más magyar iskolában is a klerikális reakció aknamunkáját.”³

A központilag irányított országos sajtókampányt követték a helyi lapok. A Független Zala c. kiszegza lap november 6-án „*Demokráciaellenes megnyilatkozások a zalaegerszegi líceumban*” címmel közölt rövid tudósítást, melyben a fentiekben idézett szülői értekezleten Baranyai igazgató által mondottakra hivatkozva közölte: „A jelek arra engednek következtetni, hogy szervezett ellenállásról van szó.”⁴

A kommunista befolyás alatt álló Zala c. lap november 7-én közölt hosszú cikket a kommunista párttitkár, országgyűlési képviselő Gelencsér György szövegével, a Szabad Nép irányvonalát követve,

tényferdítésben, manipulációban azt felüllicitálva. A „*Mindszenty árnyéka demokratikus iskolánkban*” című írásban tényként állította be a feltételezést, miszerint az apácák és Sarlós hitoktató befolyása érvényesült a diákok cselekedeteiben. A fentiekben említett tanulók szüleinek politikai és társadalmi helyzetére hivatkozva állította, hogy „itt is ugyanaz a kép, mint más területeken, ahol a demokrácia ilyen vagy olyan ellenségei a klerikális reakcióval közös frontot alkotva intézik támadásaikat a dolgozó nép ellen. ... Államosított iskolánkban a kötelező vallásoktatás órái politikai agitáció óráivá lesznek és a demokráciaellenes gyűlölet jelképes beszédek mögül, vagy mint Gőcze⁵ hitoktató példája mutatja, nyíltan törekszik lerombolni a tanulóifjú-

---

3 V. D. [Varga Domokos]: Kiküldött tudósítónk jelentése Zalaegerszegről: Diáksztrájkot szervezett a klerikális reakció Mindszenty „legkedvesebb iskolájában”. Szabad Nép, VI. évf. 256. sz. 1948. november 6. 5.

4 Demokráciaellenes megnyilatkozások a zalaegerszegi líceumban. Független Zala. 1948. november 6. 2.

5 „Gőcze István r. kat. önálló hitoktató ellen már a szombathelyi tankerületi főigazgató intézkedést kért. A hitoktató, aki a fiúgimnáziumban tanít, nemcsak a fiútanulókat pasztorizálja, hanem a leánytanulókat is. Lakására járnak, és ott állítólag gyönnak. Gőcze könyveket és folyóiratokat kölcsönöz magánkönyvtárából a tanulóknak, állandóan ellentétet szít a tanulók között” - állította november 6-i jelentésében Simon József VKM kiküldött. (MNL OL XIX-I-1-g-57-2-Z-178041/1948. 252. d.)

ság lelkében azt, amit a demokrati-
zálódó nevelés lassan felépít.

A fekete reakció nem válogatós
sem eszközeiben, sem módszere-
iben. Fiatal, félrevezetett gyerme-
keket használ föl céljaira, ő maga
sötétben lapul a háttérben, s mint
valami bábjáték figuráit mozgatja
őket. Itt a diáklányokat a nemzet-
gyalázás szintjére süllyeszti: letépeti
velük a márciusi plakátot, [?] mely
legdicsőbb nemzeti hagyományaink
hirdetője. Másutt szovjet emlékmű-
vek robbantására és gyilkosságokra
bújtat, a gyilkosjelöltnek már előre
biztosítja a teljes papi bűnbocsá-
natot. ... [A] *múlthéten lejátszódott
szomorú és botrányos esemény szol-
gálgjon egyszer és mindenkorra tanul-
ságul szülőnek és diáknak egyaránt
és ugyancsak szolgáljon intelmül
azoknak a pedagógusoknak, akik
esetleg még ezekután is azt hiszik,
hogy lehet gerinctelenül tessék-lássék
módon kiszolgálni a demokráciát, de
ugyanakkor szívvel-lélekkel odaadni
magukat a reakciónak, a rájuk bízott
ifjúság tönkretételére.* ... Nem tűr-
jük, hogy Mindszenty sötét szelle-
me kísérthessen még demokratikus
iskoláinkban! Nem érjük be többé
tiltakozásokkal, továbbmegyünk, a

*demokrácia ellenségeit kiverjük isko-
láinkból is!*⁶

Ebben a politikai propaganda cél-
ból a tényleges történekekből, a 15-18
éves diáklányok iskolai szintű békés
tiltakozásából „fasiszta tüntetést”,
„Mindszenty ügynökeinek” hatását,
a nép, a demokrácia ellenségeit
vizionáló légkörben került sor a
tanulók és tanárnők elleni vizsgálat
lezárására, megbüntetésükre.
November 5-én Simon József VKM
kiküldött, Kováts József tankerületi
főigazgató és Baranyai igazgató
alkotta bizottság a történetek sajátos
értelmezése mellett felülbírálta
a tanári testület által javasolt
büntetéseket, súlyosbítva azokat.

*„A bizottság megállapítja, hogy az
1948. október 30-án lefolyt reakciós
demonstratív tüntetésre már huzamo-
sabb ideje készültek a növendékek. A
Diákszövetség faliújságjának átfestése
és a felírt szöveg provokatív előkészíté-
se volt egy elkövetkezendő demonstra-
tív kiállításnak. A tanulók vallomásai
azt bizonyítják, hogy már régebben
is beszéltek egy olyan lehetőség-
ről, hogyha kollektívan állnak ki,
akkor bántódásuk nem történhet.
Az előre felkészültséget mutatja
Beledi Mária kijelentése: »Egynek*

---

6 Gerencsér György (1948): Mindszenty árnyéka demokratikus iskoláinkban. Zala,
53. évf. 257. sz. 1948. november 7. 5. (Kiemelések, kérdőjelek tőlem – D. P.).

minden nehéz, soknak semmi sem lehetetlen«. Maga a felírt idézet is azt mutatja, hogy előre elkészültek a faliújság átfestésére. Úgy a tanulók vallomásából, mint a tanárok vallomásából nyilvánvalóvá vált, hogy a tanári testületből Turcsányi-Sipos Margit és Winkler Klára tanárok helyeslőleg szemlélték az előkészületeket, majd pedig a történeteket, és feltehető, hogy ezekről előzőleg már tudtak. [?]

Ezért a tanulókra vonatkozóan a tanári kar által hozott javaslatokat felülbírálván a tanulók nagyobb fokú felelősségét állapítottuk meg és ezért a javaslatokat a következőképpen módosítjuk:

IV. o. Kováts Anna IX. fokú fegyelmi büntetésben [az összes középiskolából való kizárás]

IV. o. Beledi Mária IX. fokú

V. o. Major Márta IX. fokú

IV. o. Sipos Klára IX. fokú

II. o. Bogár Piroska IX. fokú

IV. o. Császár Irén VIII. fokú fegyelmi büntetésben [az összes líceumból való kizárás]

III. o. Tóth Krisztina (anyja Beke Mária) VIII. fokú

II. o. Magyar Ilona VIII. fokú

IV. o. Kósa Angéla VIII. fokú

gimn. V. o. Duray Veronika VII. fokú fegyelmi büntetésben [a zalaegerszegi középiskolákból kizárás]

III. o. Duray Cecília VI. fokú [ők folytathatták tanulmányaikat bizonyos szankciókkal]

IV. o. Simon Margit VI. fokú

II. o. Iványi Sarolta IV. fokú

II. o. Kováts Irma IV. fokú

A diákoknál súlyosabbnak minősül a tantestület két tagjának, név szerint Turcsányi-Sipos Margit és Winkler Klára tanároknak a demokrácia érdekei ellen tanúsított magatartása. [?] A bizottság egyhangúlag helyeslően veszi tudomásul a tanker. főig. azon intézkedését, amellyel Turcsányi-Sipos Margitot 1948. november 3-án a tanítás alól felfüggesztette. Azonosan határoz Winkler Klára tanárra vonatkozólag is. Ezen határozat a főigazgató által nevezettek ellen kért fegyelmi vizsgálat lefolytatásáig van érvényben. ...”⁷

Másnap, november 6-án Simon József kiküldött elkészítette jelentését a VKM számára: „Zalaegerszeg Mindszenty József hercegprímás városa, s ez a körülmény nyilvánvalóan megmutatja azt, hogy rossz szelleme ma is ott

---

7 A Simon József VKM kiküldött, Kováts József tanker főig. Baranyai Sándor az intézet igazgatója alkotta bizottság jegyzőkönyve 1948. november 5. (MNL OL XIX-I-1-g-57-2-Z-178041/1948. 252. d. Kiemelések, kérdőjelek tőlem – D. P.)

lebeg. A reakciós szellem terjesztője méltó utódja Galambos⁸ apát-plébános. Ennek szellemi terrorja alatt nyög úgy a város felnőtt lakossága, mint az ifjúság. Ebben hű segítőtársai a hitoktatók és a szerzetesrendiek. *A vizsgálat tényszerűen a kapcsolatot a reakciós demonstratív megnyilvánulás és a papság között bizonyítani nem tudja, de a jelek és a tanulók magatartása arra mutat, hogy ezek befolyása alatt készültek fel.*

Az államosítás után az intézet szelme semmiben sem változott, mert az intézet s a rendház szétválasztása oly módon történt, hogy megmaradt a szoros kapcsolat a volt szerzetesrendi tanárnők és a tanulóifjúság között. Az apácák magántanítás ürügye alatt a növendékek jórészt instruálhatták. Ugyanez vonatkozik azokra a világi tanárnőkre, akik az államosítás előtt is az intézetben tanítottak. A tanulók magatartására jellemző, hogy a demokratikus nevelőintézményeket nem fogadták el, vagy megakadályozták azok

bevezetését. ... Ez a reakciós ifjúság kimutathatóan már hetekkel ezelőtt készült egy demonstratív ellenállásra. Egyik tanúvallomás bizonyítja, hogy már régebben beszéltek egy közös megnyilatkozásról. Beledi Mária például azt mondta »egynek minden nehéz, soknak semmisen lehetetlen«.

Ez a tömör mondat is arra mutat, hogy a tanulókat erre előkészítették és a szólamra betanították. *A Diákszövetség táblájának megcsúfítása, az arra írt jelmondat »mindent lehet ma Krisztus nélkül, csak magyaroknak lenni nem« Galambos apát-plébános múlt heti beszédéből vett idézet, [?] mind azt bizonyítják, hogy kívülről irányították a megmozdulást és belülről a tanári karból támogatták. A tanári karból... Turcsányi-Sipos Margit és Winkler Klára tanárok vallomásaik alapján feltételezhetően helyeslőleg szemlélték az előkészületeket, valószínűleg tudtak róla.»*

Turcsányi-Sipos Margit már régebben is az intézetben tanított.

---

8 Dr. Galambos Miklós (1906-1970) 1929-ben szentelték pappá, doktorált, 1930-1935 között Mindszenty mellett káplán. 1944-1952. zalaegerszegi plébános, 1946-tól címzetes apát, 1952-ben letartóztatták, börtönbe zárták.

9 Aporfi Lászlóné, szül. Winkler Klára 1997 márciusában így nyilatkozott erről: „Az »eseményekről« fogalmam sem volt előzőleg. Óráim után lementem a tanári szobába. Ott mondták a tanárok, hogy valaki felírta a folyosói táblára: »Krisztus nélkül magyarok sem lehetünk.« Senki sem tudta, hogy ki követte el ezt a nagy »bűnt«.» (Major szerk., 1997. 169.)

Mélyen vallásos, a klerikalizmus vak híve.¹⁰ Az államosítás előtti harcokban az egyik tornaünnepélyen részt vettek az intézet tanulói is az ő vezetésével. Amikor az ünnepi szónok az iskolák államosításáról kezdett beszélni, Turcsányi-Sipos Margit a már a tornamutatványokra felállított tanulóifjúságot levezette a sportpályáról, azzal, hogy ezt nem hallgatja meg. Az államosítás után, mint világi tanár ő vezette az intézetet és működésére jellemző, ha demokratikus tanárt akartak az intézetbe helyezni, tiltakozott ellene. A Diákszövetség és a tanuló körök megalakításával kapcsolatban passzívan viselkedett. Vallomásából kitűnik, hogy a népi demokrácia harcát a belső reakció ellen, a kato-

licizmus és a demokratikus erők harcának tekinti. Mindszentyt azonosítja a katolicizmussal és a demokráciát a vallásellenességgel. A tanulók kivonulását a vallás védelmének fogja fel, melyet a materializmus ellen vívnak, ennél fogva a diákok demonstratív magatartása helyes volt. Ez kifejeződött abban is, hogy az egyik ottmaradt tanulóknak nekiszegte a kérdést: »ni kis Farkas érdemeiket akarsz magadnak szerezni, hogy itt maradtál? Minden igyekezetében azon volt, hogy az egyik haladó gondolkodású tanár ellen hangolja az ifjúságot, éppen ezért hangsúlyozta, hogy a diákság megmozdulásának egyik oka a katolikus vallás védelme.¹¹ Az ő felfogása tükröződik vissza a

---

10 A tanárnő édesapja, Turcsányi Sipos József törvényszéki bíró volt Zalaegerszegen. Családjá köztisztviselőként állt, gyermekei közül egy pap, három tanárnő és egy jogász lett. Turcsányi Sipos Margit 1945 óta tanított a Notre Dame-nővérek tanítónőképzőjében, tanítványai tisztelték, szerették.

11 Ballenegger Henrik 1948. november 5-i kihallgatásáról készült jegyzőkönyvben olvashatjuk: az általa „tartott óra utáni napon Turcsányi-Sipos tanárnő tartott órát ugyanabban az osztályban, akkor a növendékek legnagyobb része kivonult az intézetből. Az ottmaradt növendékekkel a tanárnő beszélgetett az előző napon Ballenegger igazgató által tartott órán történelekről. A növendékek beszámolója után megütközéssel kérdezte, hogy Ballenegger ig. az istent tagadta? Mire a növendékek kijelentették, hogy igazgató úr Isten létét egyáltalán nem tagadta, hanem azt jelentette ki, hogy Isten és természet elválaszthatatlan fogalom. ... Feltett kérdésre előadja még, hogy Turcsányi-Sipos Mária magatartása táplálta ... a növendékek antidemokratikus magatartását, és láthatóan örült az események

tanulók vallomásából is, amikor a tüntetés okát Ballenegger Henrik óraadó tanár egyik órájára vezeték vissza, állítva azt, hogy nevezett tanár Isten ellen nyilatkozott volna.¹² Ballenegger Henrik erre vonatkozó vallomását mellékelem.

Winter [helyesen: Winkler] Klára tanítónőképzőintézeti tanár bagatellizálni akarta az egész ügyet, mint gyermekes csíny, meggondolatlan-ságot. Winkler Klára kulák családból származik, a család szélsőjobb-oldali beállítottságú. Egyik bátyja nyilas tiszt volt, jelenleg nyugaton tartózkodik. Már ez is meghatározza nevezett tanár iskolán belüli magatartását. Az egész ügynek lekicsinylése, diákcsínnyé minősítése ugyancsak megmutatkozik a gyermekek tanúvallomásaiban is. Ők is mint gyermekes diákmegmozdulásról beszélnek erről. Március 15-e ifjúsági lapról úgy nyilatkozott, mint a katolicizmus ellenségéről és szinte jogosnak vélte, hogy a diákszövetség munkájában éppen ezért ne vegyenek részt a tanulók. Elegendőnek tartja, hogy a diákok a kongregáció-

ban csoportosuljanak, mint legjobb diákalakulat.¹³

A tanulók vallomásából kitűnik:

1. Huzamosabb ideje készülődtek egy együttes tüntetésre a Diákszövetség ellen.

2. Értelmi szervezőket állítottak fel, akik előre elkészítettek mindent. A vezető tanulók egy Barankovics-párti képviselő, egy politikai okból B-listázott köztisztviselő, gazdasági szabotázs miatt internálásra ítélt nagykereskedő, közismert jobboldali beállítottságú családok gyermekei voltak. Ezek magukkal ragadták azokat a kevésbé öntudatos proletárgyermekeket is, akik már évek óta ebben az intézetben nevelkedtek.

3. A tanulók magatartása a vallomástétel ideje alatt is arra mutatott, hogy ezeket betanították. Konok szembenállásuk a hatóságokkal úgy az államvédelmi, mint a tanügyi hatóságokkal arra mutat, hogy mártírok akarnak lenni, a katolicizmus mártírjai.

Mindezekből kitűnik, hogy a reakció romboló szelleme

---

ilyen alakulásának.” (MNL OL XIX-I-1-g-57-2-z-178041/1948. 252. d.)

12 Vö.: Turcsányi-Sipos Margit 1948. november 24-i vallomásával. (MNL VAVL XXVI. 501. biz. 66. d.)

13 Vö.: Winkler Klára 1948. november 24-i vallomásával. (MNL VAVL XXVI. 501. biz. 66. d.)

mélyen behatolt az iskola életébe. Szemtelenségében oly erősnek vélte magát, hogy támadólag mert fellépni. A demokrácia védelme, az ifjúság egészséges fejlődésének megköveteli az erélyes ellenintézkedéseket. Ezért tartottam helyesnek a szombathelyi tankerületi főigazgató előzetes intézkedését és a további rombolás megelőzésére a legszigorúbb fegyelmi intézkedések megtételét. Ezek szerint Turcsányi-Sipos Margit és Winkler Klára intézeti tanárokat állásukból azonnal felfüggeszti a fegyelmi eljárás befejezéséig.

A demonstratív kivonulás és a diákszövetség elleni harc értelmi szerzőit, valamint akik tevőlegesen vettek ebben részt, a jegyzőkönyv szerinti büntetést mértük.

Megállapítottam, hogy a tanári karból hiányzott a köteles éberség, mely az államosított iskolákban kötelező számukra. A hetek óta készített tüntetésre nem figyeltek fel, nem ismerték fel előjeleit és nem igyekeztek a diákságot felvilágosítani. Az igazgató gyenge magtartása, csak növelte a reakció szilárdságát. Ezért az igazgatót és az egész tanári testületet figyelmeztettem az éberségre és az elővigyázatra. Hiányzott a tanári testületből a tanulókkal

való egyéni és intenzív foglalkozás. Ennek határozott megváltoztatását követeltem tőlük. ...

Tisztelettel javaslom a következőket:

1. *A tanítóképzőintézetek felső osztályai szerte az országban mételeyezettek a klerikális reakció szellemétől. Ezek a tanulók ilyen szellemmel, ilyen felkészültséggel nem mehetnek iskolába tanítani. Szükségesnek tartom olyan nyári átképző tanfolyamok felállítását, ahol ezeket a jövődiákokat átnevelik. Csak azok mehetnek jövőre iskolába tanítani, akik itt megállták helyüket és biztosítékot kapunk, hogy demokratikus szellemben fogják a rájuk bízott ifjúságot nevelni.*

2. A zalaegerszegi tanítóképző- és líceum tanári karába osztályön tudatos, haladó szellemű tanárok behelyezését, akik a tanulóifjúság szellemét megváltoztatni képesek. Az igazgató ugyan haladó szellemű, de kissé gyenge, ezért feltétlen segítségre van szüksége.

3. Tisztelettel kérem intézkedésem jóváhagyását.

4. Turcsányi-Sipos Margit és Winkler Klára ellen fegyelmi eljárás megindítását.”¹⁴

A következő napokban a VKM illetékes osztálya foglalkozott a

---

14 Simon József 1948. november 6-i jelentése a VKM-nek zalaegerszegi kiküldetéséről. (MNL OL XIX-I-1-g-57-2-Z-178041/1948. 252. d. Kiemelések tőlem – D. P.)

kérdéssel. Jóváhagyta a tanulókra vonatkozó fegyelmi javaslatokat, *így az intézetből az eredetileg elvárt 10 tanulót zártak ki.* Ötöt az ország összes középiskolájából, négyet a líceumokból, s egyet a zalegersze-gi középiskolákból. Az alacsonyabb büntetésre ítéltre vonatkozó előterjesztést azzal egészítették ki, hogy *valamennyi a kivonulásban részt vett tanulót IV. fokú fegyelmi büntetésben kellett részesíteni, ami magatartásból elégséges „túrhető” osztályzattal járt,* s erről külön érte-síteni kellett a szülőket.¹⁵

A Köznevelésben a VKM 178.041/1948. V. fő. sz. rendeletként közltek a kizárási határozatokat „súlyos fegyelmi vétségre” hivatkoz-va, annak mibenlétét homályban hagyva.¹⁶

Az érintett diákok szüleit Horváth Mária igazgatóhelyettes által alá-írt egyenszöveggel értesítették: „Értesítem, hogy leánya ... oszt tanuló a zalaegersze-gi áll. tanító-

nőképző intézetben 1948. október 30-án történt eseményekben való tevőleges részvétele miatt ... fokú ... fegyelmi büntetésben részesült”.¹⁷

1948. november 11-én a Zala c. lap „*Örökre kizárták az ország iskoláiból a tüntetést szervező diáklányokat. Ki kell irtani az egersze-gi zárdából Mindszenty szellemét*” címmel írt az eljárásokról, s azt állította, hogy „Sárai paptanár és Turcsányi Sipos Mária tanárnő biztatására az intézet 150 leánynövendéke sztrájkot kez-dett, és az utcán tüntetett a tanu-lókörok ellen.”¹⁸ ... A tanári kar most hozott ítéletében *azt a tíz leányt, akik a tüntetésben vezetőszerpet játszottak az ország összes közép-is-kolájából kizárta.* [?] Az ítéletben azt is leszögezték, hogy a kizártak Barankovics-párti képviselők, mal-mosok, feketézők és internáltak gyermekei, akik az iskola szellemét állandóan fertőzték. [?] A leányokkal együttműködő Sipos Mária tanárnőt állásából felfüggesztették.

---

15 1948. november 8. A VKM fogalmazvány Rozsondai Zoltán, Szávai Nándor aláírásával, a szombathelyi tankerületi főigazgatónak címezve. (MNL OL XIX-I-1-g-57-2-Z-178041/1948. 252. d.)

16 A VKM 178.041/1948. V. fő. sz. alatt a Köznevelés Szerkesztőségének küldte közlésre Szávai Nándor államtitkár (MNL VAVL XXVI. 501. biz. 66. d.)

17 MNL ZVL XXVI. 58. 185/1948.

18 Valójában a vidékről bejáró hallgatók tartózkodtak csoportosan a város utcáin mindaddig, amíg kora délután járataikkal hazaindulhattak. A történekről beszélgettek, de semmiféle utcai demonstrációra nem került sor.

A zalaegerszegi Nemzeti Bizottság legutóbbi ülésén mélységesen elítélte a zárdában történeteket... Megállapítja, hogy a zárdát ma is körül lengi alapítójának, Mindszentynek a szelleme és ez a szellem kísért az államosított iskolában is. Sajnos a mindszenizmus egyes szülőknél és egyes pedagógusoknál jó talajra talál. *Kéri a Nemzeti Bizottság a kultuszminisztert, hogy a fiatalság demokratikus nevelése érdekében irtsa ki ezt a szellemet és a nem demokratikus nevelőket távolítsa el az iskolákból.*¹⁹

Tíz nap múlva, a téma lezárásaként a Zala „*Lemossuk a Mindszenty ügynökei által arcunkra sütött szégyent! -fogadja a zalaegerszegi Diákszövetség I. ankétjának 220 résztvevő diákja. Határozatban tiltakoztak a klerikális reakció aljas uszítása ellen*” címmel tudósított a Diákszövetség által a vármegyeháza nagytermébe összehívott diákgyűléséről, melyen Kerek Gábor országos elnök részvételével Mindszenty-ellenes határozatot fogadtattak el. „Tudjuk,

hogy Mindszentivel az élen »magasabb egyházi körök« helytelen politikát folytatva, a népi demokráciánk és a Diákszövetség ellen uszítanak. Elég volt! A népi demokrácia rövidesen lesújt mindazokra, akik ellene felemelik kezüket. Követeljük, hogy a kormányzat ez irányban a legsürgősebben intézkedéseket fogantasson. *Ígérjük, hogy Zalaegerszegen soha többé nem fordulhat elő olyan botrányos eseménysorozat, mint amilyen a tanítónőképző intézetben lezajlott.*” Megszólaltatott a lap két tanítónőképzőst is, akik a jelenlévő 35 kongreganistával együtt fogadkoztak, hogy „lemossák a Diákszövetségen esett szégyent.” Felszólalt „Szaksz Katalin líceumi tanuló, a Mária Kongregáció tagja: Rágalom az, hogy a népi demokrácia vallásellenes. Tiltakozunk az ellen, hogy bennünket hamis szavakkal a vallás leple alatt demokráciánk ellen uszítsanak. ... Bokor Katalin [helyesen: Kornélia] líceumi tanuló:» »Érdemes tanulni!« - ez a jelszavunk. Igen! Ezt várja tőlünk a

---

19 Örökre kizárták az ország iskoláiból a tüntetést szervező diáklányokat. Ki kell irtani az egerszegi zárdából Mindszenty szellemét. Zala, 53.évf. 259. sz. 3. (Kiemelések, kérdőjelek tőlem – D. P.)

20 „A cikkben említett Bokor Katalin tanítónőképzős tanuló helyesen Bokor Kornélia IV. osztályos tanuló, aki 1948 szeptemberében jött az iskolába.” (Major szerk, 187.)

szülő, ezt várja a haza. Nem ülünk fel többé a klerikális reakció hazug szavainak, hanem becsületes munkánkkal szolgáljuk a boldogabb jövőt.”²¹

Ezzel „diákvonalon” a hatalom részéről az ügyet lezárták. Hátra volt még a két felfüggesztett tanár-nő elleni fegyelmi eljárás lefolytatása. Három nap múlva, 1948. november 24-én Komáromy tankerületi főigazgatóhelyettes, vizsgálóbiztos és Baranyai igazgató hallgatta ki egyenként a két pedagógust,

Turcsányi-Sipos Margitot szólították először. A ránk maradt jegyzőkönyv szerint:

„Vizsgálóbiztos ismertette a felügyeleti vizsgálat során felmerült vádakát, melyekkel kapcsolatban feltett kérdésekre a kihallgatott az alábbi választ adta:

Nem tudja megmagyarázni a vezetése alatt álló V. osztályos növendékeknek a tanulókörökkel szembeni passzív magatartását, amelyre egyébként beszélgetéseik alkalmával a többi kartársak is – saját osztályaikra vonatkozóan – panaszkodtak. Az ellenállás okát nem ismeri, de

véleménye szerint vallásukat féltették. Felfüggesztéséig olvasta a Március Tizenötödike című ifjúsági lap kiadványait és azokban mint pedagógus erősen színes és bíráló hangot látott a vallási egyesületek ellen is. A klerikális reakcióval kapcsolatosan pozitívumot nem tud mondani, valószínű, hogy van, mert sokat hallott róla. Az említett ifjúsági lapban a kongregációs egyesülettel kapcsolatban írt cikk feletti kép (Keszeg-féle karikatúra kongregációs jelvényel) ami a gyermekeket sértette. A gyerekek demonstratív magatartását annyiban minősíti reakciónak, amennyiben egy gyerek reakciós lehet, lényegében az elvonulást gyerekes meggondolatlanságnak minősíti. A vallásos feliratban a gyermekek kb. azt akarták kifejezni, hogy Istennel kívánnak magyarok lenni. Ebben a cselekedetben vallásos motívumot talál, de az elvonulásban a plakát letépésében és a faliújság befestésében nem lát vallás melletti tüntetést. A Farkas Margit növendéknek őt az osztályban találva következő megjegyzést tette: No megjött az eszed, hála Isten, hogy itt vagy.”²² A leghatározottabban állítja, hogy az

---

21 Lemossuk a Mindszenty ügynökei által arcunkra süttött szégyent! -fogadja a zalaegerszegi Diákszövetség I. ankétjának 220 résztvevő diákja. Határozatban tiltakoztak a klerikális reakció aljas uszítása ellen. Zala, 53. évf. 268. sz. 1948. november 21. 3. (Kiemelés tőlem – D. P.)

22 1997 márciusában Aporfi Lászlóné, szül. Winkler Klára erre így emlékezett:

események napján az iskola folyosóján V. osztályos, de más növendékek sem kértek tanácsot tőle arra nézve, hogy a kivonulókhöz csatlakozzának-e.²³ *A gyerekek magatartása bizonyos mértékig magyarázható, illetve vetülete a nagypolitikában folyó világnézeti harcnak. Arra a kérdésre, hogy kik között folyik ez a harc, azt válaszolja, hogy a spiritualista világ-szemléletet vallók állnak szemben a materialistákkal. Véleménye szerint a szocializmus és a kereszténység, a népi demokrácia és a kereszténység, de a népi demokrácia és az egyház sem állnak szemben egymással. Ha Mindszenty azt a politikát folytatja, amit az újságok írnak róla, akkor rossz politikát folytat, ezt a politikát azonban áttekinteni nem tudja.*²⁴

A pedagóguspályán megmaradni szándékozó, szorult helyzetbe került tanárnő a helyzetnek megfelelően, taktikusan viselkedett. Tudta: nem gyóntatószékben van, s azt is, hogy kihallgatói részéről nem számíthat jóindulatra. Vádlotként nem volt köteles önmaga ellen valani. Ezért a Farkas Margit-ügyben „pontatlanul emlékezett”. Az ideológiai-politikai szempontból kényes kérdésekre kitérő választ adott. A diákok „reakciónak” minősített demonstrációjáról azt mondta: már amennyire egy gyerek reakción lehet. A Mindszenty-kérdést is diplomatikusan kerülte: ha igaz, amit írnak róla, akkor rossz politikát folytathat, de én ezt nem tudom. Egyetlen kérdésben nem tett enged-

---

„Kolléganóm, Sipos Marica - Turcsányi Sipos Margit - mesélte, hogy ő megkérdezte az osztályában maradt néhány gyereket: »Ti miért nem mentetek haza? Érdemeket akartok szerezni?« Ezért a két rövid mondatért kitétek az állásából.” (Major szerk. 1997. 170.)

23 Kalmár Piroska tanuló 1948. november 19-i kihallgatásán állította: „Látta és hallotta, hogy az V. képzős növendékek a folyosón tartózkodó Turcsányi-Sipos Margit tanárnőhöz mennek, és tanácsot kérnek tőle, hogy tartsanak-e többi társaikkal, akik az intézetet már elhagyták. Turcsányi tanárnő azt a tanácsot adta nekik, hogy tartsanak a többiekkel, mert ha összetartanak, úgy nem lesz baj. Utána bement az osztályba, hogy az ottmaradt növendékeknek az órát megtartsa. Tőle is megkérdezte, hogy mit keres a folyosón, miért nem ment a többiekkel haza?” (MNL VAVL XXVI. 501. biz. 66. d.)

24 Turcsányi-Sipos Margit 1948. november 24-i kihallgatási jegyzőkönyve. (MNL VAVL XXVI. 501. biz. 66. d. Kiemelések tőlem – D. P.)

ményt: a valláshoz és magyarsághoz való viszonyt illetően: érthetőnek vélte, hogy a diákok ragaszkodtak ilyen elkötelezettségükhöz. Ám taktikusan hozzátette: a szocializmus és a kereszténység, a népi demokrácia (ha valóban az) nem áll szemben az egyházzal.

Másfél óra múlva Winkler Klára tanárnőt szólították kihallgatásra.

„Vizsgálóbiztos ismertette a felügyeleti vizsgálat során felmerült vádakat, melyekkel kapcsolatban feltett kérdésekre a kihallgatott az alábbi választ adta: Heti 24 óra mellett tandíjkezelés, órarendkészítés, helyettesítések beosztása oly mértékben elfoglalták, hogy osztályát, amelyet csak szeptember 6 óta vezetett, valóban nem ismerhette meg. Mindennapi kérdések óráját szintén ő látta el, bár hibáján kívül azokból sok elmaradt. ... *A tanulók kisebbik része haladószellemű megnyilatkozásokkal kapcsolódott az órába, a zöme azonban tartózkodó volt. A tartózkodás azonban nem volt támadójellegű. Éppen ezért meglepte őt az osztálynak október 30-án tanúsított magatartása. Nagyfokú meggondolatlanságnak minősítette a faliújság befestését, az elvonulást pedig a tömegpszichózis érvényesülésének. A faliújság befestésének, valamint az elvonulásnak*

okát adni nem tudja. *A vallásos feliratban a klerikális reakció megnyilatkozását látja, de hogy ez honnan került az iskolába azt nem tudja.* Nem érti, hogy az ezelőtt nem hallott (ő nem hallotta) jelmondatot miért írták a táblára. Felelősnek, mint osztályfőnök az osztályáért érzi magát, *de kötelességét nem mulasztotta el, mert tantárgyait demokratikus szellemen tanította, a tanulóköröket osztályában népszerűsíteni igyekezett, egy tanulókör magalakulásáról tud az osztályában. Az ellenőrzéssel kapcsolatban egy alkalommal kérte az elvégzett anyagot feltűntető jegyzetet, ez azonban nem volt kész, mert a tanulókör vezetője szerint tanulókör vezetői tanfolyamon vett részt. A tanulókört nem látogatta. Még október 30-án 10-11-ig magyar órám volt osztályomban, ahol Magyar Ilonát felelősségre vontam, valamint a többi gyermekek felé is szóltam: *Látjátok gyerekek, milyen meggondolatlanságot követtetek el, miért kellett nektek a faliújságot bántani, amikor a tanulókörbe nem kényszerített benneteket senki. Az elvonulással kapcsolatosan arra mutattam rá, hogy bajt csinálnak maguknak, az osztálynak és az iskolának is.*”²⁵*

---

25 Winkler Klára 1948. november 24-i kihallgatásának jegyzőkönyve. (MNL VAVL XXVI. 501. biz. 66. d. Kiemelés tőlem – D. P.)

A fegyelmi tárgyalás helyezte Winkler Klárát is óvatosságra, diplomatikusabb megfogalmazásra ösztönözte. Első – még tanúként, a II. osztály főnökeként – október 31-én tartott meghallgatásakor a történekről így nyilatkozott: „a faliújságot befestő és az osztályába tartozó négy tanulót közelebről nem ismeri, mindössze kéthónapja tanít az osztályában. Órán kívül a tanulókkal nem szokott beszélgetni. A *tanulóifjúság tegnapi magatartását fiatalos meggondolatlansággal, az elvonulását tömeghisztériával magyarázza. A faliújság, a falitábla, a letépett Március Tizenötödike nem annyira demokráciaellenes gesztusok, hanem katolikuspárti megnyilvánulások. A tanulóörök szervezésével kapcsolatban megjegyzi, hogy a tanulók a körtől azért féltek, hogy onnan támadást kapnak a kongregáció ellen, amint azt a Március Tizenötödike számaiból a gyerekek olvasták.*”²⁶

A VKM-be került két megnyilatkozás különbségéből, s abból, hogy Winkler Klára a vallásos – a nem keresztényeket a magyarságból kirekesztő – feliratot hajlandó volt a klerikális reakció megnyilatkozásának minősíteni, a december 11-én

összeült elsőfokú fegyelmi bizottság nagyobb alkalmazkodásra, kompromisszumkészségre való hajlandóságot érzékelt, mint Turcsányi-Sipos Margitnál.

Ezért „a fegyelmi bizottság *Turcsányi-Sipos Margit* zalaegerszegi állami tanítóképzőintézeti tanárt ... a kötelezettségszerű hűség megszegésében álló többrendbeli, sorozatos legsúlyosabb szolgálati vétség elkövetésében vétkesnek mondta ki és emiatt a nevezett tanárt összbüntetésképpen ... *szolgálatból való elbocsátásra ítélte. ... A fegyelmi bizottság bizonyítottan látta azt a vádat, hogy a nevezett tanár, mint osztályfőnök nem vállalta azt a munkát, amelyet tőle a népdemokratikus szellemű nevelés igényel. Ezt állapította meg a felügyeleti vizsgálat lefolytatására kiküldött miniszteri bizottság és az intézet igazgatója is. Megállapítást nyert az is, hogy a nevezett tanár, jó szakképzettsége ellenére a népi demokrácia alapelveivel és így a népidemokratikus kultúrpolitika és nevelés törekvéseivel nincsen tisztában. Ezentúl a fegyelmi vizsgálat jegyzőkönyvéből kitűnik az is, hogy a nevezett tanárnak a népidemokrácia nevelése rendszere, módszere,*

---

26 Winkler Klára 1948. október 31-i meghallgatásának jegyzőkönyve. (MNL OL XIX-1-1-g-57-2-Z-178041/1948. 252. d. Kiemelés tőlem – D. P.)

eszközei, tényezői (pl. diákszövetség, tanulóörök, Március Tizenötödike) ellenszenvesek. Ilyen lelki beállítottsága folytán nevezett tanár hosszabb időn át sorozatosan elmulasztotta a rábízott osztály tanulónak demokratikus irányú nevelését, sőt helyesléssel fogadta a tanulóknak a múlt nevelési rendszeréből származó reakciós megnyilvánulásait. A fegyelmi bizottság bizonyítottan látta azt a vádat is, amely szerint a nevezett tanár az osztályban visszamaradt Farkas Margit líceum IV. osztályos tanulótól ezt kérdezte: »Na kis Farkas, érdemeket akarsz szerezni?« E vád valóságát két tanún kívül bizonyítja az a körülmény is, hogy a kijelentést – érzvén annak súlyosságát – maga a vádlott is enyhíteni igyekezett, annak hangsúlyozásával, hogy ezt csak tréfából tette. A harmadik vádat, ti. hogy nevezett tanár a tőle tanácsot kérő V. osztályos növendékeknek azt ajánlotta, hogy tartsanak az elvonulókkal, a fegyelmi bizottság nem látta bizonyítottan, mivel egyetlen tanú állításával szemben állt a vádlott tagadása.²⁷

Így Turcsányi-Sipos Margitot

állásából minden szerzett jogosultsága elvesztésével elbocsátották. Sokáig csak magán gép- és gyorsírás tanítással foglalkozhatott. Csak 1961 után adtak neki tanítási lehetőséget a zalaegerszegi Petőfi Sándor Általános Iskolában.

Egykori tanítványa, a kitűnő rendűsége ellenére tanulmányai utolsó, V. évében kicsapott kongregációvezető Major Márta, az ügy egyik koronatanúja 1997-ben joggal jegyezte meg: „Ítéletének vádpontjai közül az első csupa általánosság: emiatt a korszak pedagógusainak nagyrészt el lehetett volna ítélni; ugyanakkor ennek semmi konkrét köze nem volt a diáksztrájkhoz. A második – nagyon szerény és semmitmondó – vádpontból esetleg következtetni lehet arra, hogy a vádlott érzéseiben szimpatizált a diákok eltávozásával. S ezért kapta a legsúlyosabb, legmegalázóbb fegyelmi büntetést: nem konkrét, elkövetett tett miatt, hanem érzésekért, szimpátiáért. Ez akkor is törvény- és jogellenes volt. S szembeszökő csúsztatás: *nem a tanárnő által elkövetett állítólagos »szolgálati vétség«* következménye

---

27 Az 54/1948. biz. főig. sz. rendelettel megalakított háromtagú elsőfokú fegyelmi hatóság határozata a VKM nov. 8-i 178.041/1948. V. fő. sz. fegyelmi vizsgálat alapján, Turcsányi-Sipos Margit ügyében. (MNL OL XIX-I-1-g-57-1-T-174606-1948. (163.048-1948.) 246. d.; MNL VAVL VI. 501. b. 861-3073/1948-49. Kiemelés tőlem – D. P.)

volt – ahogy a vádlók állítják – a diáksztrájk, ahhoz neki semmi köze nem volt.”²⁸

Ugyanazon fegyelmi bizottság 1948. december 11-én „Winkler Klárát ... a kötelezettségszerű hűség megszegésében álló többrendbeli, sorozatos legsúlyosabb, de a mulasztások elkövetésének körülményeinél fogva csak súlyosnak minősített szolgálati vétség elkövetésében vétkesnek mondta ki, és emiatt a nevezett tanárt főbüntetésképpen ... büntetésből saját költségén való áthelyezésre és mellékbüntetésként ... a fokozatos előléptetésnek két évi időtartamra való megvonására ítélte. ... A fegyelmi bizottság azt a vádat, hogy a nevezett tanár nem vállalta azt a munkát, amelyet a népidemokratikus szellemű nevelés igényel, oly alakban látta bizonyítottnak, hogy a nevezett tanár az említett munkát nem teljesítette. A bizottság tehát nevezett mulasztásaiban a szándékossgot nem látta bizonyítottnak, sőt ezen túl a felügyeleti és fegyelmi vizsgálat jegyzőkönyvei alapján azt

állapította meg, hogy nevezett tanár irányítás mellett a népidemokratikus és szocialista nevelés szolgálatába állítható. A bizottság ezen az alapon a tanár legsúlyosabb szolgálati vétségét korrekcionlizáció útján csak súlyosnak minősítette.”²⁹

A kommunista Szávai Nándor VKM államtitkár ezt a döntést túl enyhének találta, s utasította a főigazgatót, hogy éljen fellebbezéssel a döntés szigorítása, a fokozatos előléptetésből 5 évre való kizárás érdekében.³⁰ Forrásainkból nem derül ki, hogy mi lett e fellebbezés következménye. Aporfi Lászlóné, szül. Winkler Klára 1997. évi visszaemlékezésében csak az előléptetésből 2 évre történő kizárásról tett említést, és arról, hogy 1949 április végén áthelyezték őt a szentgotthárdi gimnáziumba, ahol nyugdíjazásáig tanított.³¹

Záró megjegyzések

Az olvasó figyelmébe ajánlott – az akkori hatalmi mechanizmusokat,

---

28 Major szerk. 1997. 185. (Kiemelés tőlem – D. P.)

29 Az 54/1948. biz. főig. sz. rendelettel megalakított háromtagú elsőfokú fegyelmi hatóság határozata a VKM nov. 8-i 178.041/1948. V. fő. sz. fegyelmi vizsgálat alapján, Winkler Klára ügyében. (MNL OL XIX-I-1-g-57-1-W-162890-1948. 246. d. Kiemelés tőlem – D. P.)

30 MNL OL XIX-I-1-g-57-1-W-162890-1948. 246. d.

31 Major szerk., 1997. 170.

nyelvezetet, gondolkodásmódot reprezentáló – források felvonultatása révén hosszúra nyúlt dokumentatív elbeszélésünket néhány kiegészítő megjegyzéssel zárjuk.

1. Mindszenty József három magyarországi tanító(nő)képzőhöz kötődött az átlagosnál inkább. 1944-1945-ben a nyilasok a soproni Isteni Megváltó Leányai Zárdába internálták öt kispapjaival hónapokig, ahol kapcsolatba került az ottani képzővel. Utóbb meleg szavakkal köszönte meg a főnöknőnek a vendéglátást. 1946-ban is náluk szállt meg, amikor a városban akadt dolga. Annak a tanítónőképzőnek diákjai 1948-ban – diáktársaikkal együtt – hűségükről biztosították a hercegprímást, s június 7-én tüntettek is az államosítás ellen. Utóbb ezért a képző diákönkormányzatának vezetőjét 1 havi fogházra, egy osztályfőnök apácáját 1 évi börtönre 2. ítélték, s többeket internáltak, rendőri felügyelet alá helyeztek.³²

Esztergomi érsekként az ottani katolikus tanítóképző Mindszenty közvetlen alárendeltségébe tarto-

zott, így többször járt náluk. 1948. június 12-én egy provokáció révén a képző diákjai ugratták, gúnyolták, szidalmazták az ott felvonuló és a Köztársasági Indulót éneklő katonákat, amiből rendőrségi vizsgálat, majd 10 diák és három tanár letartóztatása következett. Konceptió eljárásban a diákokat 1-3 hónapos felfüggesztett, az incidensben ártatlan tanárokat többéves börtönbüntetésre ítélték.³³

Harmadikként került sorra a Pehm József által alapított zalaegerszegi tanítónőképző a maga „diáksztrájkjával” 1948 október végén-novemberében.

Mindhárom város lakossága túlnyomóan katolikus volt, így a fordulat évében az átalakulást sürgető, erőltető állami, párt- és önkormányzati szervek az iskolák államosítására, majd az új kurzus ideológiai-politikai szolgálatába állítására vonatkozó türelmetlen erőfeszítései korántsem számíthattak a polgárok többségének támogatására. Ezért mindhárom helyen igénybe vették az erőszakos szervezetek közreműködését, s a kialakult problémák,

---

32 Donáth Péter: Sopronból nem lesz Pócspetri. Iskolakultúra, 2024. megjelenés alatt.

33 Donáth Péter: Az Esztergomi Érseki Tanítóképző diákjainak és tanároinak megpróbáltatásai az 1948. évi államosítás körüli küzdelmek kapcsán. Neveléstudomány, 2024. megjelenés alatt

feszültség minél békésebb feloldása helyett azok kiélezésére, hamis koncepciók eljárás során kiterjesztésére, a helyzet dramatizálására, majd az aránytalanul súlyos retorziók alkalmazása révén a város, a pedagógusok, diákok demonstratív megfélemlítésére törekedtek. (Erre utal, pl. az, hogy a lapok tudósításaikban súlyosabb szankciókról számoltak be, mint amilyenek Zalaegerszegen ténylegesen alkalmazásra kerültek.)

E hatalmi-politikai szempontok minden más szakmai megfontolást felülírtak. Így történhetett, hogy az apró, jóindulattal figyelmeztető diákcsínynek tekinthető, pedagógiai eszközökkel humánusan, komoly sérülések nélkül megoldható plakátok, faliújság körüli véleménynyilvánításokból kicsapási ügy, majd „diáksztrájk” lett, amelyet – tekintet nélkül arra, hogy ezzel tucatnyi emberéletet tesznek tönkre – drasztikus megtorlások követtek.

Rövid távon, felszínesen, a látszat szintjén e módszer a zalaegerszegi és a többi képzőben is alkalmazkodást szült. Ezt tükrözték a zalaegerszegi 1948. november 30-i félévi ellenőrző tanári értekezleten az osztályfőnökök beszámolóí is:

„*Fábián Lujza a gimn. V. o. főnöke*

jelenti: Fegyelmi állapot kielégítő. Az osztály teljes egészében haladószelemű.³⁴ Egyedül ők nem vettek részt az október 30-i reakciós demonstráción. Több tanulókör működik, sokan járnak tanulókörvezető szemináriumra. ...

Gáspár Ferencné, a líceum II. o. főnöke jelenti: Fegyelmi állapot: az 1948. év kezdetétől klerikális reakciós magatartású volt az osztály. Nehézkesen indultak a demokrácia útján, miközben a tanítások során kialakuló felfogásuk egyre javult, ezen a téren már kielégítő képet mutat az osztály. Megbarátkoztak a Diákszövetség gondolatával, megalakult 2 tanulókör, s élénk tevékenységet fejtenek ki ezen a téren is. ...

Horváth Mária a líceum III. o. főnöke jelenti: Fegyelmi állapot: az utóbbi hetekben már kielégítő. Eddig a növendékek elzárkóztak a Diákszövetség munkájában való aktív részvételtől, de most örvendetes javulás tapasztalható. Minden különösebb biztatás nélkül megalakult már 2 tanulókör, és a Diákszövetség kultúrműsorainak rendezésében is részt vesznek. ...

Csiszár Jolán a líceum IV. o. főnöke jelenti: Év elejétől kezdve az osz-

---

34 Őket már az állami tanítóképzőbe vették fel, nem érintkeztek az apácákkal, az egyházi neveléssel.

tály klerikális reakciós beállított-ságú osztálytársaik befolyása alatt állt nagyon erős mértékben. Ezek az elemek minden haladószellemű törekvést leromboltak az osztályban. Meggátolták a tanulókörök alakulását is. Mikor a VKM új rendeletével kizárta ezeket a tanulókat az iskolából, az osztály képe rohamosan változni kezdett. Tanulókörök alakultak, a növendékek nagy lelkesedéssel vesznek részt minden munkában. Közülük került ki a Diákszövetség titkára. ...

Virág Ilona a tanítóképző int. V. o. főnöke jelenti: Fegyelmi állapot: az osztály meglehetősen elzárkózik a haladó szellemtől. Tanulókör még nem alakult. Közösségi munkában nem szívesen vesznek részt. Utóbbi időben ugyan javulás észlelhető, 2-3 jószellemű növendék megfelelő irányba vezeti az osztályt.”³⁵

A Diákszövetség Országos Központjának 1948. december 1-jei jelentésében is eredménynek tartották: „A Diákszövetség szervezeti fellendítését sikerült egybekacsolni

a kongregációk szétzúzásával. ... Az eredményeink elérését nagymértékben elősegítették a tanügyi apparátus adminisztratív rendelkezései (a zalaegerszegi, pécsi kizárások).”³⁶

Ám, hogy valójában, hosszútávon milyen következményekkel jártak ezen erőszakos intézkedések, a tartós kényszerű alkalmazkodás vajon a diákok milyen hányadánál vezetett a kognitív disszonancia révén értékeik, világnézetük korrekciójához, vagy éppen ellenkezőleg: a felszíni alkalmazkodás mellett hányan erősödtek meg korábbi hitükben, meggyőződésükben - ennek megválaszolása külön tanulmányt igényelne.

1. A felügyeleti vizsgálatok jelentései és a politikai napilapok valóságtól elrugaszkodott tudósításai a klerikális reakció összeesküvésének, szisztematikus munkájának, a diákok heteken át tartó előkészületének eredményeként láttatták a „diáksztrájkot” a zalaegerszegi képzőben. Erre ugyan semmilyen

---

35 A zalaegerszegi képző 1948. november 30-i félévi ellenőrző értekezletének jegyzőkönyve. MNL ZVL XXVI. 58. 301/1948-49.

36 1948. december 1-jei jelentés a Diákszövetség november 1-óta folyó munkájáról és közvetlen feladatairól. (MNL OL XXVI-I-1-a 25. t. 5. d. Az ONI anyagában az Ifjúsági Bizottság anyagát közt. Kiemelés tőlem – D. P.)

megbízható bizonyítékuk sem volt állításukat politikai okból mégis fenntartották, hangsúlyozták.

Az egykori diákok³⁷ és tanárok³⁸ közül néhányan ellenben úgy vélték, hogy Ballenegger tanár tudatosan provokálta a diákokat, hogy az egyes tanárok és diákok eltávolítására vonatkozó, már az év elején elhatározott terveiket megvalósíthassák.³⁹

Egyik összeesküvéselmélet igazolására sincs forrásunk. Ettől még ab ovo kizárni egyiket sem lehet. Mindazonáltal jelen sorok írójának valószínűbbnek látszik, hogy a hatalom türelmetlen, erőszakos

ideológiai-politikai nyomulása, az ateista Komszomol, Diákszövetség propagálása, erőszakos szervezése, a szovjet példák, évfordulók (november 7-e, Komszomol) túladagolása, a Március Tizenötödike c. lap vallásos érzékenységet bántó karikatúrája, közleményei stb. spontán reakciókat váltottak ki az addig vallásos hazafias szellemben nevelt és Márai Kongregációba szervezett diáklányokból. Erre utal, hogy visszaemlékezéseikből kiderül: a plakátfestők, szaggatók, vallásos feliratkészítők, a tanulóörök elleni aláírásgyűjtők stb. nem tudtak egymásról.⁴⁰ Olyannyira nem, hogy egyikük-má-

---

37 Bicsákné, 2012. 7-9.; Holczer Jenőné, szül. Beledi Mária In: Major szerk. 163-164.

38 Pallosné Magyaródy Mária tanárnő úgy vélte: „Ez a plakát-ügy volt az ok, amivel ki tudták provokálni a diákmegmozdulást, és el tudták távolítani azokat, akiket előre elhatározottan el akartak távolítani.” (Major szerk. 183-184.)

39 Mészáros István professzor szerint: „Joggal feltételezhető: a frissen államosított egykori apácaiskolában az új, kommunista igazgatóság már a tanév elején összeállította a kizárandó tanulók (és tanárok) névsorát, s csak az alkalomra vártak, illetőleg ilyet provokáltak, hogy realizálják »kicsapási tervüket«”. (Mészáros, 1997. 159-160.)

40 Kapiller Imréné, szül. Kováts Anna: „Valami plakátról faggatóztak, se tudója, se látója nem voltam, leöntésről vagy letépésről volt szó.” (Major szerk., 1997. 165-166) Bicsák Istvánné: „október 30-ára virradóra a kollégiumban valaki piros tintával bemázolta a „nagy októberi szocialista forradalom” plakátját. Egyes verzió szerint le is tépték, de erről mi alig tudtunk valamit.” (2012. 7-10.) Major Márta: „a kollégiumban ugyanakkor, október utolsó napjaiban állítólag valamilyen

sikuk a plakátokat ért atrocitásokat az újonnan érkezett Diákszövetség-párti tanulók provokációjának tartották.⁴¹

A felvonultatott dokumentumok, források alapján olvasóink eldönthetik: vajon melyik megközelítést tartják valószínűbbnek.

Notre Dame Zárda – Zalaegerszeg

---

plakátokat letéptek. Nem emlékezem már, milyen plakátokról volt szó, arra sem, kiket gyanúsítottak ezzel.” (Major szerk., 1997. 167-168.) Dr. Jászné Hiás Margit: 41 Dr. Jászné Hiás Margit: „Ami a plakát-mázolást illeti: a visszaemlékezők szerint gyanítható, hogy az elkövetők vagy felbújtók közt lehetnek diákszövetségi vezetők is, akik akkor a kollégiumban laktak.” (Major szerk., 1997. 188.)